

Instytut Pamięci Narodowej - Archiwum

<https://archiwum.ipn.gov.pl/pl/archiw/dzialalnosc-naukowa-i-edukacyj/publikacje-internetowe/32840,Janusz-Oszytko-Akta-Okregowej-Komisji-Badania-Zbrodni-przeciwko-Narodowi-Polskie.html>
12.03.2026, 01:44

Janusz Oszytko „Akta Okręgowej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Opolu (1965-1999) w zasobie Instytutu Pamięci Narodowej Oddział we Wrocławiu”

Tematem niniejszego opracowania jest próba rekonstrukcji procesu archiwotwórczego, w tym również dziejów akt w zespole aktowym Okręgowej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Opolu (OKBZpNP) oraz tzw. "akt nabytych" w okresie funkcjonowania tej instytucji w latach 1965-1999.

Podstawowym źródłem do omawianego tematu są akta OKBZpNP w Opolu, które w części przejęto do zasobu wrocławskiego Oddziału IPN. Większość akt administracyjnych została bowiem w styczniu 1999 r. przekazana do Archiwum Głównej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Warszawie (AGKBZpNP); część jednak wkrótce zwrócono w celu przeprowadzania kwerend dla ludności. W Opolu pozostały więc akta korespondencji ogólnej oraz postępowań wyjaśniających w sprawach działalności śledczej z ostatniej dekady istnienia placówki oraz akta podręczne śledztw. Oprócz tego, dla stopniowo zanikającej działalności OKBZpNP w Opolu, pozostawiono tzw. "akta nabyte", tj. akta z okresu represji stalinowskich, szczątkowe ilości akt więziennych oraz akta sądowe uznania za zmarłego z lat 1946-1989. Wszystkie weszły w skład zasobu archiwalnego wrocławskiego Oddziału IPN.

Wybór dokumentów Mieczysława Motasa dotyczący Głównej Komisji Badania Zbrodni Niemieckich w Polsce i jej oddziałów terenowych w 1945 r. ze względu na powołanie Okręgowej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Opolu w 1965 r. nie okazał się pomocny w odtworzeniu działania wzmiankowanej instytucji. Jedynym szczegółowym źródłem drukowanym stałoby się zatem Kalendarium Okręgowej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Opolu, napisane przez jej ostatniego dyrektora S. Wilka i B. Wolną, jednakże nie opublikowane, ponieważ nie spełniało wymogów merytorycznych¹. Mniej szczegółowe, ale pomocne w zbadaniu dziejów instytucji i jej akt okazały się publikacje C. Pilichowskiego na temat badania i ścigania zbrodni hitlerowskich w latach 1944-1974 oraz działalności i wyników prac GKBZHWP w latach 1944-1980², a także informator GKBZpNP wydany w 1997 r.³

Opracowanie niniejsze zostało skonstruowane w ten sposób, iż po wstępie przywołano definicje słownikowe zaczerpnięte z publikacji W. Maciejewskiej⁴, które wyjaśniają terminy zastosowane w dalszej części referatu, m.in. takie, jak kancelaria (registratura), dzieje akt, porządkowanie archiwalne. W omawianej części rozważymy również kwestię zasadności używania w odniesieniu do interesującego nas zasobu zwrotów "akta własne" i "akta nabyte". Kolejne części referatu są poświęcone procesowi archiwotwórczemu i

powstawaniu zasobu archiwalnego z registratury urzędu funkcjonującego w latach 1965-1999. Przedmiotem referatu są jedynie akta zgromadzone w Oddziałowym Biurze Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN (dalej OBUiAD) we Wrocławiu.

Termin *akta*, używany tylko w liczbie mnogiej, to *dokumentacja twórcy zespołu powstała w wyniku jego działalności, utrwalona za pomocą pisma niezależnie od techniki wykonania i formy zewnętrznej*⁵. *Zasób archiwum* to *całość materiałów archiwalnych danego archiwum*⁶. Kancelaria to termin posiadający aż cztery definicje słownikowe⁷. Pierwsza głosi, iż jest to *komórka organizacyjna lub zespół komórek organizacyjnych w urzędzie (instytucji) zajmujących się przyjmowaniem, rejestracją i rozdzielaniem pism wpływających, przygotowywaniem, rejestracją i wysyłaniem pism wychodzących oraz przechowywaniem akt danego urzędu*. Druga stwierdza, iż *za kancelarię można uznać wszystkie komórki organizacyjne twórcy zespołu wytwarzające akta*. Trzecia stanowi, iż jest to *termin używany niekiedy na oznaczenie systemów kancelaryjnych, np. kancelaria austriacka, pruska, rosyjska*. Na podstawie ostatniej definicji dowiadujemy się, iż kancelaria to *pomieszczenia biurowe przeznaczone dla kancelarii (sekretariatu) w znaczeniu komórki organizacyjnej*. W omawianym przez nas zbiorze najbardziej odpowiednia wydaje się ogólna definicja stwierdzająca, iż *za kancelarię można uznać wszystkie komórki organizacyjne twórcy zespołu wytwarzające akta*. Porządkowanie zespołu (zbioru) archiwalnego to *nadawanie prawidłowego układu materiałom archiwalnym w zespole (zbiorze) w oparciu o ustalenia metodyki archiwalnej*. Porządkowanie posiada zazwyczaj cztery kolejno wykonywane i praktyczne etapy, mianowicie: *segregacja, klasyfikacja, brakowanie i systematyzacja*⁸. W pierwszym etapie należy zwrócić uwagę na cechy registraturalne, aby rozpoznać przynależność zespołową akt i przypisanie do komórek organizacyjnych⁹, w drugim natomiast następuje klasyfikacja do grup rzeczowych na podstawie cech wewnętrznych, zgodnie z wykazem akt¹⁰. Brakowanie jest uznawane za *wydzielanie materiałów archiwalnych*¹¹, a systematyzacja to *nadawanie jednostkom archiwalnym zespołu (zbioru) archiwalnego układu kancelaryjnego (registraturalnego), strukturalnego lub wyrozumowanego*¹².

* * *

17 października 1944 r. na posiedzeniu PKWN postanowiono powołać tymczasową komisję do badania zbrodni niemieckich¹³. Osiem dni później PKWN uznał za zakończone, trwające od 18 do 25 sierpnia tegoż roku, śledztwo Polsko-Sowieckiej Komisji dla Badania Zbrodni Niemieckich na Majdanku i powierzył swojemu prezydium przedstawienie projektu powołania komisji dla zbadania zbrodni na terenach polskich. Jesienią 1944 r. przystąpiły do pracy Miejska i Wojewódzka Komisja do Badania Zbrodni Niemieckich w Warszawie, a 23 marca 1945 r. przewodniczącym Komisji do Badania Zbrodni Hitlerowskich w Oświęcimiu został minister sprawiedliwości Edmund Zalewski¹⁴. Uchwałą KRN z 29 marca

1945 r. powołano do życia Główną Komisję Badania Zbrodni Niemieckich w Polsce działającą przy prezydium KRN¹⁵. Swoją działalność rozpoczęły także oddziały wojewódzkie Głównej Komisji: Białystok, Bydgoszcz, Gdańsk, Kraków, Lublin, Łódź, Poznań, Rzeszów, Warszawa i Wrocław, choć dopiero 10 listopada 1945 r. wydano dekret o utworzeniu Głównej i Okręgowych Komisji Badania Zbrodni Niemieckich w Polsce¹⁶ sankcjonujący faktycznie już istniejące struktury regionalne. Wkrótce powstały też oddziały w Radomiu, Częstochowie, Katowicach, Siedlcach i Tarnowie.

Po powstaniu NRD (1949 r.) zmieniono wprowadzić nazwę Głównej Komisji Badania Zbrodni Niemieckich w Polsce na Główną Komisję Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce, ale rozpoczęło się też ograniczanie jej uprawnień, w ślad za tym także możliwości Okręgowych Komisji. Ich działalność po 1950 r. praktycznie ustała, z wyjątkiem może Okręgowej Komisji w Krakowie przed 1953 r.¹⁷

Okręgowa Komisja Badania Zbrodni Hitlerowskich w Opolu powstała w 1965 r. i stała się integralną częścią reaktywowanych wówczas w Polsce Okręgowych Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich (Warszawa, Białystok, Bydgoszcz, Częstochowa, Gdańsk, Katowice, Kraków, Lublin, Łódź, Poznań, Radom, Rzeszów, Siedlce, Tarnów i Wrocław)¹⁸.

Do zakresu zadań Komisji, której dyrektorem w latach 1964-1984 był prof. Czesław Pilichowski, należało prowadzenie śledztw, przesłuchiwanie świadków, stosowanie przepisów kodeksu postępowania karnego w sprawach zbrodni hitlerowskich popełnionych w latach 1939-1945 oraz gromadzenie związanych z tym zagadnieniem materiałów archiwalnych. Reaktywacja dawnych Okręgowych Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich oraz powołanie nowych było spowodowane m.in. zarówno potrzebą udzielania od 1958 r. pomocy prawnej dla Zentrale Stelle der Landesjustizverwaltungen zur Aufklärung nationalsozialistischer Verbrechen w Ludwigsburgu k. Stuttgartu, jak i w związku z procesem byłych członków załogi KL Auschwitz we Frankfurcie nad Menem. W Polsce natomiast (1963 r.) wszczęto na nowo śledztwa dotyczące zbrodni hitlerowskich. Nie bez znaczenia był także fakt, iż w 1965 r. w RFN upływał termin przedawnienia zbrodni hitlerowskich. PRL zaangażowała się w kampanię propagandową przeciwko przedawnianiu tych zbrodni, wydając 22 kwietnia 1964 r. ustawę o przerwaniu biegu ich przedawnienia. Nowelizację prawa karnego RFN w duchu nie przedawniania zbrodni ludobójstwa i morderstw uchwalił też Bundestag (03.07.1979). Stosowną Konwencję przyjęła też ONZ¹⁹.

Po 1965 r. przeprowadzono 10 tys. śledztw. Kilkakrotnie następowała zmiana nazwy Głównej Komisji oraz Komisji Okręgowych. Mianowicie, na mocy ustawy z dnia 6 kwietnia 1984 r. przemianowano Główną Komisję Badania Zbrodni Hitlerowskich na Główną Komisję Badania Zbrodni Hitlerowskich - Instytut Pamięci Narodowej²⁰, mogący prowadzić działalność naukowo - badawczą nawet wówczas, kiedy wygasłaby możliwość ścigania przestępstw²¹.

Następnie, na mocy ustawy z dnia 4 kwietnia 1991 r. Komisja zmieniła nazwę z Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich - Instytut Pamięci Narodowej na Główną Komisję Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu - Instytut Pamięci Narodowej i pod tą

nazwą funkcjonowała do czasu jej likwidacji w 1998 r.²² Co więcej, zakresem działania objęła okres od 1 września 1939 r. do 31 grudnia 1956, a więc oprócz zbrodni hitlerowskich, także stalinowskie i inne przestępstwa - zbrodnie wojenne lub zbrodnie przeciw ludzkości. Wreszcie, na podstawie ustawy z dnia 18 grudnia 1998 r. została powołana nowa instytucja do tych spraw: Instytut Pamięci Narodowej - Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu²³.

Ewolucja instytucji powołanych do badania zbrodni hitlerowskich i komunistycznych systemów totalitarnych odzwierciedlała zarówno rozwój stosunków wewnątrzpolitycznych, jak i międzynarodowych Polski. Autor referatu żywi nadzieję, iż ostatnio powołany Instytut Pamięci Narodowej nie podzieli losów jej poprzedniczek i utrwali obraz historii życia codziennego zarówno pod obydwojoma wojennymi okupacjami, jak i w PRL.

* * *

Ponad rok przed powstaniem OKBZH w Opolu, w dniu 9 grudnia 1963 r. odbyło się plenarne posiedzenie GKBZH w Polsce, podczas którego stwierdzono konieczność opracowania udokumentowanego zeznaniami świadków wykazu egzekucji i obozów na terenie Polski. Podczas dyskusji wspomniano o współpracy w tym zakresie z Instytutem Śląskim w Opolu²⁴. Działalność OKBZH w Opolu rozpoczęła się w styczniu 1965 r.²⁵ Pierwszymi przewodniczącymi zostawali kolejni prezesi Sądu Wojewódzkiego w Opolu: K. Jurek, J. Kosiński i Z. Marmaj. W skład plenum Komisji powołano 23 osoby, w tym 4 członków prezydium. W okresie wspomnianym przez C. Pilichowskiego (1965-1974) OKBZH w Opolu odbyła 12 posiedzeń plenarnych i 41 zebrań prezydium²⁶. Zorganizowano 9 sesji popularnonaukowych na temat zbrodni hitlerowskich na Śląsku Opolskim²⁷. Tematyką wspomnianych wcześniej sesji była m.in. martyrologia jeńców wojennych (sesja w 1965 r. dot. Stalag VIII B), kwestia obozów pracy przymusowej (sesja w 1966 r. dot. kompleksu obozów w okolicach Kędzierzyna-Koźła), eksterminacja rodzimej ludności polskiej Śląska Opolskiego (sesja w 1972 r.)²⁸.

Komisja wszczęła 191 śledztw w pierwszej dekadzie swej działalności w Opolu, zakończyła 164 śledztw, wyjaśniła 562 sprawy, przesłuchała 1915 świadków²⁹. Śledztwa dotyczyły zbrodni popełnionych na jeńcach wojennych w obozie jeńców wojennych w Łambinowicach i w oddziałach roboczych obozu oraz w różnego typu licznych obozach pracy przymusowej i więzieniach Śląska Opolskiego.

Komisja przeprowadziła kwerendy archiwalne w ówczesnych Wojewódzkich Archiwach Państwowych (Wrocław, Opole, Katowice) w celu pozyskania kilkunastu tysięcy nazwisk niemieckich funkcjonariuszy państwowych i członków NSDAP oraz organizacji afiliowanych. Przeprowadzono również kwerendę w niektórych Urzędach Stanu Cywilnego, zwłaszcza w miejscowościach, gdzie znajdowały się podczas wojny obozy pracy przymusowej lub filie obozów koncentracyjnych Gross-Rosen i Auschwitz, a ponadto szczegółowe "badania akt", dotyczące m.in. obozu dla Żydów w Rybniej oraz "ciężkiego" więzienia w Brzegu (Zuchthaus

Brieg). Komisja przeprowadziła również ankietyzację, rejestrując ok. 1900 miejsc i faktów zbrodni, oraz ok. 200 opisów zbrodni, które miały miejsce na Śląsku Opolskim podczas II wojny światowej. Specyficznym rodzajem obozów występujących tylko na Górnym Śląsku były obozy dla Polaków wysiedlonych z Żywiecczyny i Zagłębia Dąbrowskiego, tzw. "Polenlager". Kilkanaście takich obozów znajdowało się na terenie przemysłowej części Górnego Śląska (okolice Katowic), rolniczej części Górnego Śląska (Opolszczyzna) oraz na terenie Zaolzia³⁰. Komisja zajmowała się nimi od początku lat 70. i przy współpracy z OKBZH w Katowicach zebrała niemały materiał dokumentacyjny do tego tematu, prowadząc trzy śledztwa dotyczące Polenlager Kietrz, Polenlager Korfantów oraz Polenlager Otmuchów.

Ankietyzacja z 1968 r. na temat zbrodni hitlerowskich była przedsięwzięciem ogólnopolskim i po ankiecie sądów grodzkich z 1945 r. jednym z niewielu kompleksowych świadectw tych zbrodni. Pierwszy przewodniczący Komisji opolskiej K. Jurek w związku z ankietyzacją stwierdził: "Województwo opolskie jest terenem specyficznym, bowiem poza przypadkami represji w stosunku do ludności miejscowej nie było tutaj powszechnych form wyniszczania ludności, jak pacyfikacje, masowe wysiedlenia itp. Miały natomiast miejsce liczne zbrodnie masowe, popełniane na żołnierzach różnej narodowości w obozach jenieckich, w filii obozu koncentracyjnego Auschwitz w Blachowni Śląskiej i w licznych obozach pracy przymusowej"³¹.

Problemy badawcze opracowywane przez członków OKBZH w Opolu były publikowane w periodykach naukowych i popularyzowane w prasie. Do najbardziej znanych zaliczyć można m.in. pracę S. Łukowskiego³². Do popularyzacji tematyki zbrodni hitlerowskich przyczynił się również miejscowy dziennik "Trybuna Opolska", który zamieszczał teksty o zbrodniach i udostępniał swoje łamy badaczom tych zbrodni³³. Teksty dotyczące zbrodni hitlerowskich na Opolszczyźnie publikowane były również przez "Życie Warszawy"³⁴, "Trybunę Ludu"³⁵, w tygodnikach "Za Wolność i Lud"³⁶ oraz "Słowo Powszechne"³⁷.

Kolejna dekada, lata 70. XX wieku, była okresem dalszego badania i pogłębiania wiedzy o zbrodniach hitlerowskich na Śląsku Opolskim. Wyraźnie daje się jednak zauważyć spadek liczby wszczynanych śledztw, zapewne z uwagi na zwiększający się dystans czasowy dzielący tę dekadę od zakończenia II wojny światowej oraz trudności związane z pozyskiwaniem zeznań od świadków zbrodni, z których część w owym czasie już nie żyła. Jakąś rolę odgrywały też zapewne względy ogólnopolityczne.

Po zniesieniu stanu wojennego, zapewne na fali przemian ustrojowych zmierzających do przebudowy systemu sprawowania władzy, w opolskiej OKBZH, tak jak w całej Polsce, rozpoczęto badanie zbrodni stalinowskich, jednakże aż do 1991 r. działalność Komisji na tym polu można nazwać symboliczną, prowadzoną w wąskich ramach obowiązujących wówczas przepisów.

Z Kalendarium OKBZpNP w Opolu, istniejącego jako jednostka archiwalna w posiadaniu obecnego ośrodka zamiejscowego Oddziałowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu we Wrocławiu z siedzibą w Opolu, znany jest skład osobowy opolskiej Okręgowej Komisji i jej prezydium w latach 1965-1991 oraz dane dotyczące chronologii

działalności naukowej i śledczej, jak również informacje o gromadzeniu akt sądowo-więziennych w latach 1989-1991 dotyczących represji stalinowskich. Znajdujemy tam również informacje o zmianie nazw tutejszej Komisji na przestrzeni wspomnianych lat.

Jak wynika z zapisów kalendarium, opolska Komisja powstała w styczniu 1965 r., natomiast dopiero 10 maja tego roku powołano jej pierwszego przewodniczącego, prezesa Sądu Wojewódzkiego w Opolu, Krzysztofa Jurka, oraz szesnastu członków Okręgowej Komisji. Jej siedzibą został budynek ówczesnego Sądu Wojewódzkiego w Opolu przy Placu Thaelmanna 1 (obecnie: Daszyńskiego 1). Właściwość miejscowa Komisji obejmowała województwo opolskie w granicach administracyjnych z 1950 r. W 1966 r. (dokładna data nieznana) powołano trzy delegatury OKBZH w Opolu w następujących miejscowościach: Koźlu, Prudniku i Raciborzu. Ich działalność oparta była na zaangażowaniu nieetatowych członków, przeważnie pracowników wymiaru sprawiedliwości³⁸. Od 1967 r. do 1974 r. przy Komisji działał Zespół naukowo-badawczy "Sławięcice". Kierował nim Stanisław Szwedowski, a należeli doń również: ppłk MO Władysław Lach z KW MO w Opolu, archiwista z WAP w Opolu Kazimierz Różanowski, Marian Śmigielski, Horst Więcek, Stanisław Bronicz i Stanisław Popiołek. W 1967 r. liczba członków Komisji powiększyła się o trzy osoby, zaś w roku następnym zmniejszyła się o dwie. Na etatach w OKBZH zatrudniono wówczas dwóch sędziów Sądu Powiatowego w Opolu. W 1970 r. dwaj przedstawiciele OKBZH w Opolu, Stanisław Bronicz i Stanisław Senft, uczestniczyli w ogólnopolskiej konferencji GKBZH w Warszawie na temat "Stanu i perspektyw badań w zakresie zbrodni hitlerowskich", wygłaszając wspólny referat pt. *Zbrodnie hitlerowskie na Śląsku Opolskim*³⁹. W 1971 r. ukazał się artykuł W. Lacha o organizacji hitlerowskiego aparatu policyjnego w Rejencji Opolskiej⁴⁰. W okresie pierwszych pięciu lat działalności opolskiej Komisji czynności śledcze prowadzili: wiceprokurator Antoni Głogowski, sędzia Lidia Gołub, sędzia Kazimierz Jaśnikowski, sędzia Krzysztof Jurek, sędzia Jerzy Kosiński, sędzia Elżbieta Krawczyk, asesor Waldemar Myga, sędzia Blanka Plech, sędzia Roman Paluszyński, sędzia Krzysztof Świerkosz, sędzia Stanisław Szwedowski, sędzia Tadeusz Walicki.

W 1972 r. powołano nowego przewodniczącego, którym został sędzia Jerzy Kosiński. W tym samym roku Komisja przeprowadziła sesję naukową o potrzebach badania problemów eksterminacji hitlerowskiej na Śląsku Opolskim. Rok później opolska Komisja, oprócz jej przewodniczącego, liczyła 26 członków, dokooptowując cztery osoby: sędziego wojewódzkiego Jerzego Jędrzejewskiego, prokuratora wojewódzkiego Tadeusza Drygalskiego, naczelnika Zakładu Karnego w Opolu Mieczysława Jankowskiego oraz dr Damiana Tomczyka z Instytutu Śląskiego w Opolu. W związku z przeniesieniem służbowym sędziego J. Kosińskiego nowym przewodniczącym OKBZH w Opolu został w dniu 17 marca 1974 r. wiceprezes Sądu Wojewódzkiego w Opolu, sędzia Zenon Marmaj. Działalność delegatur terenowych w tym roku zmalała, gdyż ich członkowie - zajęci etatową pracą w lokalnych sądach - nie znajdowali na nią czasu. Wobec oddelegowania sędziego Zenona Marmaja do Sądu Najwyższego (11 lipca 1975 r.), nowym przewodniczącym OKBZH w Opolu został 17 września 1975 r. prezes Sądu Wojewódzkiego w Opolu, sędzia Kazimierz Jaśnikowski. Z kalendarium wynika, iż 16 kwietnia tego roku powołano na sekretarza OKBZH w Opolu sędziego Krzysztofa Świerkosza, natomiast dyrektorem OKBZH w Opolu

został wówczas prokurator wojewódzki Tadeusz Drygalski. W tym samym roku nastąpiła również zmiana granic administracyjnych województwa opolskiego, w związku z czym Komisja straciła jedną ze swych trzech delegatur (Racibórz). Od 1975 r. województwo opolskie nie obejmowało już większości gmin byłego powiatu raciborskiego oraz czterech gmin byłego powiatu oleskiego. W grudniu 1975 r. z listy członków OKBZH w Opolu skreślono z powodu śmierci dwóch wybitnych polskich Ślązaków: prof. dr hab. Józefa Kokota oraz przedwojennego adwokata i byłego członka Związku Polaków w Niemczech mecenasa Pawła Kwoczka. W tym samym czasie na członków Komisji powołano: prokuratora wojskowego ppłk Zdzisława Marciniaka oraz doc. dr. Ignacego Pawłowskiego, kierownika Zakładu Historii Najnowszej WSP w Opolu. Z okazji 10 rocznicy istnienia i działalności OKBZH w Opolu przedstawiciel Głównej Komisji wyróżnił dyplomami następujące osoby: emerytowanego prokuratora Jerzego Doliwę-Jankowskiego, płk MO Władysława Lacha, doc. dr Stefana Oswalda Popiołka, sędziego Stanisława Ślaninę i emerytowanego sędziego Stanisława Szwedowskiego.

Na początku drugiego dziesięciolecia istnienia Komisja liczyła dwudziestu trzech członków. W prezydium zasiadali: przewodniczący sędzia Kazimierz Jaśnikowski, wiceprzewodniczący prokurator Tadeusz Drygalski, oraz ppłk MO Władysław Lach, doc. dr Stefan O. Popiołek, sędzia Krzysztof Świerkosz, płk LWP prokurator wojskowy Zdzisław Marciniak. Siedzibą Komisji nadal był budynek Sądu Wojewódzkiego w Opolu, gdzie zajmowano dwa pokoje na poddaszu i zatrudniano dwóch pracowników etatowych: kierownika biura sędziego Krzysztofa Świerkosza i pracownika administracyjnego Krystynę Berdowską. W 1977 r. zorganizowano sesję naukową poświęconą tematyce obozów dla wysiedlonych Polaków, tzw. Polenlager. Temat ten stanie się jej specjalnością w latach następnych. W 1979 r. liczba członków Komisji zwiększyła się o jedną osobę w następstwie zmian na stanowiskach prezydalnych. Nowym przewodniczącym OKBZH w Opolu został wówczas prezes Sądu Wojewódzkiego w Opolu sędzia Jan Duda, zaś jego zastępcą wiceprokurator Jan Szymański z Prokuratury Wojewódzkiej w Opolu. W latach 1979-1980 zlikwidowano delegatury terenowe w Koźlu i Prudniku wobec znikomej ich aktywności. W zachowanych aktach OKBZH w Opolu z 1980 r. nie ma już żadnych wzmianek o ich działalności. Komisja liczy wówczas dwudziestu trzech członków i dwóch pracowników etatowych, rok później o jednego członka mniej. Komisja intensywnie zajmowała się wówczas sprawami zbrodni na żołnierzach radzieckich, czemu tempa nadawał zwłaszcza sędzia K. Świerkosz.

W 1982 r. liczebność komisji zmniejsza się o kolejną osobę z powodu śmierci Ryszarda Hajduka. W kalendarium nie odnotowano większych osiągnięć Komisji w początkowym okresie stanu wojennego. Jej działalność zapewne zamarła. Dopiero w 1983 r., w 40. rocznicę Powstania w Getcie Warszawskim, Komisja zorganizowała sesję naukową o martyrologii Żydów na Śląsku Opolskim.

W dniu 1 lipca 1984 r. OKBZH w Opolu została zlikwidowana. Powołano w jej miejsce OKBZH w Polsce - IPN w Katowicach Oddział w Opolu. Podziękowania za dotychczasową działalność otrzymali: Krzysztof Świerkosz, Bolesław Bigda, Władysław Lach, Krzysztof Jurek, Damian Tomczyk, Stanisław Łukowski, Franciszek Marek, Stefan Popiołek, Stefan Ślanina. W skład Komisji ponownie powołano Bolesława Bigdę i Władysława Lacha.

Ponadto, akty powołania na członków Komisji otrzymali: Jan Duda, Teodor Musioł i Walter Świerc.

W latach 1985-1986 działalność Komisji charakteryzuje zastój; poza powołaniem wówczas jej kolejnych członków, działo się niewiele. Nowymi członkami byli: Stanisław Łukowski, Krzysztof Świerkosz i Damian Tomczyk. W tym czasie działalność Komisji nieco się ożywia. W 1987 r. dr Damian Tomczyk został laureatem Nagrody im. A. Fiderkiewicza, natomiast w roku następnym zorganizowano kolejną sesję nt. martyrologii Żydów w 45. rocznicę Powstania w Getcie Warszawskim.

W latach 1989-1990 personel etatowy Komisji przeprowadził gromadzenie akt sądowo-więziennych dot. represji stalinowskich: Wojskowego Sądu Rejonowego w Opolu, więzień w Strzelcach Opolskich, Opolu, Prudniku, Kluczborku, Raciborzu, Brzegu, Koźlu, Nysie i Graczech. Część akt więziennych przekazana została w okresie późniejszym przez sędziego K. Świerkosza do Archiwum Państwowego w Opolu.

Zmiany ogólnopolityczne, które dokonały się 1989 r., umożliwiły poszerzenie zakresu badania zbrodni, zwłaszcza po znowelizowaniu 4 kwietnia 1991 r., Ustawy o Głównej Komisji, co zasygnalizowano już wcześniej⁴¹.

Komisja podjęła wówczas prace śledcze i badawcze związane z deportacjami w głąb ZSRR żołnierzy Armii Krajowej i innych formacji niepodległościowych oraz mieszkańców kresów wschodnich II Rzeczypospolitej. Rozpoczęto też prace nad zbrodniami popełnionymi przez funkcjonariuszy Informacji Wojskowej i funkcjonariuszy Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego. Po raz pierwszy zajęto się kwestią pacyfikacji ziem polskich między Wisłą a Bugiem w latach 1944-1947 przez jednostki NKWD oraz innymi przestępstwami noszącymi cechy zbrodni wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości.

Zgodnie z danymi zawartymi w kalendarium Komisji, w związku z wejściem w życie ustawy z dnia 4 kwietnia 1991 r., następuje zmiana jej nazwy z "OKBZH w Polsce - IPN w Katowicach Oddział w Opolu" na "OKBZpNP w Polsce - IPN w Katowicach Oddział w Opolu". Od tej pory pojawiają się w opolskim Oddziale śledztwa dotyczące zbrodni stalinowskich - czynności śledcze prowadzili: sędzia Krzysztof Świerkosz, sędzia Jerzy Wojteczek, prokurator Franciszek Lewandowski. Do pracy w Oddziale opolskim oddelegowano również prokuratora wojskowego kpt. Ireneusza Grębosza, a od 1992 r. prokuratora wojskowego ppłk Edwarda Brydniaka oraz prokuratora z Prokuratury Wojewódzkiej Stanisława Wilka.

Wiosną 1993 r. Komisja opolska uzyskała status Okręgowej. Rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 kwietnia 1993 r. została bowiem utworzona "Okręgowa Komisja Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu - IPN w Opolu" właściwa miejscowo dla województw opolskiego i częstochowskiego. W 1994 r. siedziba opolskiej Komisji nadal znajdowała się przy Placu Daszyńskiego 1, a jej dyrektorem został sędzia Krzysztof Świerkosz, który zatrudnił oddelegowanych z prokuratury powszechnej prokuratorów: prokuratora apelacyjnego Adama Deca i prokuratora wojskowego płk Czesława Michalaka. Od 1995 r. na stałych etatach merytorycznych w Komisji opolskiej pracowały dwie osoby: dyrektor OKBZpNP w Opolu sędzia Krzysztof Świerkosz oraz inspektor Halina Krzyżanowska. Prokuratorami OKBZpNP w Opolu byli wówczas: Adam B. Dec, Edward Brydniak, Franciszek Lewandowski i Stanisław Wilk.

W marcu 1995 r. Komisja przeniosła się do nowej siedziby w budynku Sądu Rejonowego w Opolu, przy ul. Ozimskiej 60 a. Po odwołaniu sędziego K. Świerkosza (15.09.1995 r.) nowym dyrektorem OKBZpNP w Opolu został prokurator Stanisław Wilk. Od listopada 1996 r. nastąpiły dalsze zmiany personalne. W miejsce inspektora Haliny Krzyżanowskiej przysłała Maria Berlik. W grudniu tego roku referentem Komisji została Beata Wolna, która pracowała w sekretariacie Komisji do czerwca 2001 r.

Od 1996 r. przewodniczącym prezydium OKBZpNP w Opolu był dr Stanisław Senft, zaś jego zastępcą i dyrektorem OK prokurator Stanisław Wilk. Do prezydium należą wówczas dr Tadeusz Cielecki oraz dr Stanisław Micek, a także jeden z członków Delegatury w Częstochowie. 19 kwietnia 1996 r. akty powołania na członków komisji otrzymują: dr Edmund Nowak, sędzia Krzysztof Świerkosz, dyrektor Archiwum Państwowego w Opolu Jan Kornek, Bolesław Moszczyński, dr Ryszard Pacułt, prof. dr hab. Stanisław Nicieja, dr Czesław Wawrzyniak, dr Stanisław Micek, prokurator Roman Wawrzynek, Mieczysław Rzepiela, ppłk Henryk Wawer, mł. insp. Policji dr Tadeusz Cielecki, dr Bogdan Cimała, prof. dr hab. Janusz Sawczuk. W końcowym okresie istnienia OKBZpNP w Opolu, w latach 1997-1999, pracowało w niej trzech prokuratorów oraz dwie osoby z obsługi biurowej.

Z powodu uchwalenia ustawy o IPN - KŚZpNP rok 1998 był czasem sporządzania spisów zdawczo-odbiorczych archiwaliów oraz przygotowywania opolskiej placówki do likwidacji, która nastąpiła w styczniu 1999 r. Ogółem w okresie 1991-1998 w opolskiej OKBZpNP-IPN wszczęto nieliczne śledztwa dotyczące zbrodni hitlerowskich, prowadzono natomiast śledztwa o zbrodnie stalinowskie oraz podjęto śledztwa o zbrodnie popełnione na Polakach przez nacjonalistów ukraińskich. Wszystkie prace śledcze i badawcze prowadzone przez opolską Komisję zostały wstrzymane w dniu 19 stycznia 1999 r., gdy weszła w życie ustawa o Instytucie Pamięci Narodowej - Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, która postawiła Główną Komisję Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w stan likwidacji.

* * *

Znaczenie procesu archiwotwórczego jest związane z wytwarzaniem akt w kancelarii, z losami akt oraz ich rolą użytkową po złożeniu w archiwum. Najistotniejsza jest w tym procesie, zdaniem autora referatu, kwestia właściwego stosowania przepisów kancelaryjnych, instrukcji śledczych i ogólnych zasad prowadzenia biurowości. Paradoksalnie jednak, pomimo zalecania przez Dyrektora Głównej Komisji w latach 1971-1973 przepisów kancelaryjno-archiwalnych, placówki podległe stosowały przez długi okres w swoich kancelariach system dziennikowy. Akta OKBZpNP w Opolu zostały uporządkowane dopiero w okresie jej likwidacji przez archiwistów z Gospodarstwa Pomocniczego Archiwum Państwowego w Opolu na podstawie obowiązującego wówczas jednolitego rzeczowego wykazu akt z 1991 r.

Funkcjonowanie kancelarii w Okręgowych Komisjach Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu określały zarządzenia dyrektora Głównej Komisji, regulaminy dla prokuratorów oraz instrukcje śledcze regulujące sprawy w zakresie prowadzenia

biurowości. Pierwsze zarządzenie w sprawie instrukcji kancelaryjnej i wykazu akt wydał dyrektor Głównej Komisji w 1971 r., jednakże nie miało ono szerszego zastosowania praktycznego w komisjach terenowych, które nadal prowadziły swe kancelarie w oparciu o system dziennikowy.

W dniu 31 października 1973 r. została wydana instrukcja śledcza o prowadzeniu śledztw w Głównej i Okręgowych Komisjach Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce, której zapisy regulowały kwestię prowadzenia kancelarii. Instrukcja ta nakazywała rejestrację pism i spraw w repertoriach oraz księgach biurowych. Pisma dotyczące tej samej sprawy miały być gromadzone chronologicznie i umieszczone w oddzielnych dla każdej sprawy okładkach, opisanych według określonego wzorca. Na okładkę miały być naniesione: sygnatura repertorium, nazwa komisji, przedmiot sprawy, w przypadku spraw śledczych ogólne dane osób podejrzanych oraz daty rozpoczęcia i zakończenia postępowania. Na początku akt powinno się założyć kartę przeglądową, zaś akta po zszyciu miały być numerowane, liczba kart wpisana na trzeciej stronie okładki. Tom akt nie powinien przekraczać 200 kart, a przy większej ich liczbie należało założyć kolejny tom z zachowaniem ciągłości numeracji i sygnatury sprawy. W przypadku akt śledczych dopuszczalne było zakładanie "akt głównych" oraz "akt podręcznych". Akta główne zawierały wszystkie materiały, włącznie z materiałami dowodowymi, i trafiały wraz z ewentualnym aktem oskarżenia do właściwego Sądu, natomiast akta podręczne zawierały tylko niezbędne dla prokuratora odpisy postanowień i pism, pomocne w ewentualnym udziale prokuratora w procesie karnym.

W dniu 12 stycznia 1991 r. dyrektor Głównej Komisji wydał nowe zarządzenie w sprawie organizacji prac kancelaryjnych. Wprowadzono wówczas tymczasową instrukcję kancelaryjną obowiązującą zarówno Główną, jak i Okręgowe Komisje Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. Każda OKBZpNP uzyskała wówczas symbol od pierwszych dwóch liter w nazwie miasta, w którym mieściły się ich siedziby (OKBZpNP w Opolu uzyskała symbol "Op"). Dyrektor OKBZpNP uzyskał również prawo ustalania symboli wewnętrznych komórek organizacyjnych, stosowanych przy znakowaniu korespondencji.

Wspomniana instrukcja kancelaryjna wprowadziła bezdziennikowy system kancelaryjny oparty na jednolitym rzeczowym wykazie akt. Rejestracji podlegały sprawy, a nie poszczególne pisma ich dotyczące. Rejestracji dokonywać miano w spisach spraw, repertoriach i innych urządzeniach ewidencyjnych prowadzonych systemem roczników z numeracją od początku roku kalendarzowego. Od urzędzeń ewidencyjnych zależało oznaczanie, nadawanie układu i przechowywanie dokumentacji, której cechą rozpoznawczą była sprawa wraz z jej wspólnym znakiem dla wszystkich pism jej dotyczących.

Instrukcja kancelaryjna normowała również prowadzenie akt z uwzględnieniem podziału na akta śledcze i akta pozostałe, wprowadzając opis typowy dla wykazu akt w przypadku akt, które aktami śledztw nie były.

Opis akt pozostałych zawierać miał na okładce następujące dane: pełną nazwę Komisji i jej komórki organizacyjnej, znak sprawy (symbol komórki organizacyjnej i symbol cyfrowy hasła klasyfikującego z wykazu akt), tytuł (odpowiednie hasło z wykazu akt), kwalifikację archiwalną (np. kat. A lub kat. BE 10) oraz daty skrajne jednostki archiwalnej.

Co istotne, akta miały być przechowywane w komórkach organizacyjnych przez okres 2

lat od daty zakończenia sprawy i być przekazane do archiwum zakładowego. Wynika z tego, iż w 1993 r. powinny powstać w Okręgowych Komisjach Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu wyodrębnione komórki przeznaczone do archiwizacji powstałych akt. Jak się jednak okazało, system bezdziennikowy nie został wprowadzony konsekwentnie i dopiero po 1996 r. zauważalny jest brak repertorium prezydialnego w pracach kancelaryjnych OKBZpNP w Opolu, zaś akta przyporządkowano hasłom klasyfikującym wykazu akt i zakwalifikowano dopiero przed likwidacją OKBZpNP. Autor referatu przypuszcza, iż działał w tym okresie jakiś system "hybrydowy" posiadający elementy systemu dziennikowego i bezdziennikowego. Nie jest wykluczone, że akta śledcze wciąż podlegały odrębnym i nieaktualnym regulacjom kancelaryjnym lub praktyce stosowanej przez wieloletnich pracowników opolskiej OKBZpNP.

Opolskie przedstawicielstwo OBUiAD we Wrocławiu nie przejęło repertoriów po OKBZpNP w Opolu, gdyż służą one Ośrodkowi Zamiejscowemu OKŚZpNP we Wrocławiu z siedzibą w Opolu do bieżącej działalności śledczej. Opolskie przedstawicielstwo OBUiAD posiada jednakże w swoim zasobie akta związane ze śledztwami ujmowane przez jednolity rzeczowy wykaz akt - oznakowane symbolami OK Op.Zh. lub OK Op.Zs. (Okręgowa Komisja Opole, zbrodnie hitlerowskie lub stalinowskie), jak również "Ko" (akta korespondencji ogólnej). Akta te służą obecnie do przeprowadzania bieżących kwerend i zostały wytworzone w większości w ostatniej dekadzie istnienia OKBZpNP w Opolu. Są to informacje i opinie o hitlerowskich i stalinowskich zbrodniach ludobójstwa oraz korespondencja ogólna w sprawach działalności śledczej - postępowania wyjaśniające dotyczące zbrodni hitlerowskich i stalinowskich. Są to jedyne akta własne komisji, które opolskie przedstawicielstwo OBUiAD posiada.

Z zachowanych spisów zdawczo-odbiorczych ze stycznia 1999 r. dowiadujemy się o typach repertoriów prowadzonych w OKBZpNP w Opolu i liczbie dokonanych doń wpisów. I tak, repertorium "S" (śledztw) prowadzone w latach 1965-1999 zawiera 300 wpisów, repertorium "Prez" (dziennik prezydialny) z lat 1971-1996 zawiera 2372 wpisy oraz repertoria korespondencji ogólnej i karnej pomocy prawnej zawierają po kilka tysięcy wpisów. Z dokonanego wyliczenia wynika jasno, iż cała działalność śledcza oscylowała w pobliżu liczby 300 śledztw oraz kilkunastu tysięcy spraw korespondencyjnych, zapewne o różnym stopniu komplikacji.

Podstawowa wytwórczość aktowa w OKBZH i OKBZpNP w Opolu to "akta główne" i "akta podręczne" śledztw. Akta główne śledztw zakończone decyzją merytoryczną (wniosek o przekazanie ścigania, umorzenie lub zawieszenie śledztwa) były przesyłane do Głównej Komisji z wnioskiem o akceptację. Kopie akt głównych i akta podręczne pozostawały w Okręgowej Komisji. Decyzję Głównej Komisji dołączano do pozostałych akt.

OKBZpNP w Opolu nie była objęta nadzorem państwowej służby archiwalnej, przypuszczalnie z uwagi na tajemnicę śledztwa. Tylko raz, w 1993 r., przekazała część zgromadzonych wcześniej akt więziennych do Archiwum Państwowego w Opolu.

W połowie lat 90. XX w. pracownicy Archiwum Państwowego w Opolu uporządkowali zespół archiwalny OKBZpNP w Opolu na podstawie wówczas obowiązującego jednolitego rzeczowego wykazu akt. Stało się to konieczne z tego powodu, że w materiałach korespondencji ogólnej w poprzednich latach stosowano w sposób zupełnie dowolny

wyłączanie korespondencji do teczek tematycznych dotyczących np. obozów Polenlager etc. Chaos spowodowany wyłączaniem korespondencji z akt oraz nie oznaczanie wielu wyłączeń w repertoriach Ko spowodował utrwalenie tego błędu i niemożność przywrócenia układu oryginalnego w korespondencji ogólnej, zwłaszcza do 1988 r.

Pracami likwidacyjnymi OKBZpNP w Opolu kierował prokurator Stanisław Wilk. Zgodnie z nową ustawą, Opole nie mogło być siedzibą Oddziału IPN. Sytuację komplikował fakt, iż archiwum OKBZpNP w Opolu posiadało materiały dokumentujące represje hitlerowskie, m.in. bogaty zbiór wspomnień i dokumentów dotyczących obozów dla wysiedlonych Polaków (Polenlager). W celu udzielania odpowiedzi na wnioski zainteresowanych pozostawiono na miejscu jedną osobę, pracującą uprzednio w kancelarii OKBZpNP. Likwidacyjne spisy zdawczo-odbiorcze zrobiono niedokładnie. Nie objęto kilkunastu jednostek archiwalnych znajdujących się faktycznie w zasobie, co wykazało skontrum przeprowadzone przez trzyosobową komisję powołaną latem 2001 r. przez dyrektora Oddziału IPN we Wrocławiu prof. dra hab. Włodzimierza Suleję. Sporządzono spisy zdawczo-odbiorcze akt, po czym 14 listopada 2002 r. naczelnik Oddziałowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu prokurator Tomasz Rojek przekazał naczelnikowi Oddziałowego Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów we Wrocławiu dr hab. Leonardowi Smołce część zasobu po byłej OKBZpNP w Opolu. Wzmiankowane akta zawierały 7 spisów tzw. "akt własnych" dot. różnej korespondencji ogólnej oraz postępowań wyjaśniających w sprawach zbrodni hitlerowskich i stalinowskich oraz 21 spisów akt "nabytych", czyli zgromadzonych przez OKBZpNP w Opolu z więzień i sądów woj. opolskiego.

Podczas skontrum i sygnowania akta zostały pozbawione części metalowych, które od czasu ich wytworzenia, np. w 1946 r., poważnie zagrażały żywotności papieru i w większości uległy korozji. Aktom tym zmieniono również układ na półce wypakowując je z wiązek i układając w systemie bibliotecznym. Ułożenie takie wydaje się uzasadnione zwłaszcza tam, gdzie akta uległy działaniu nadmiernej wilgotności. Miejscem przechowywania pozyskanych 16798 j.a. (40,17 mb akt) jest magazyn opolskiego przedstawicielstwa OBUiAD we Wrocławiu (były magazyn OKBZpNP w Opolu).

Dokumentacja byłej OKBZpNP zachowana w zasobie opolskiego przedstawicielstwa OBUiAD we Wrocławiu nie obejmuje śledztw ani repertoriów byłej Okręgowej Komisji w Opolu, lecz głównie materiały archiwalne potrzebne do realizacji kwerend wojenno-powojennych. Wartość badawcza zachowanej dokumentacji jest znaczna z uwagi na tematykę dot. zbrodni hitlerowskich i stalinowskich. Informacje tego typu w działalności innych instytucji z okresu 1965-1999 nie zachowały się lub istnieją w postaci rozproszonych spraw pośród akt ich zasobu. W materiałach wzmiankowanych w referacie natomiast są one usystematyzowane według rodzaju zbrodni oraz czasu jej popełnienia. Bardzo ciekawe - dotychczas nie opracowane w całości jako zespół - są akta Wojskowego Sądu Rejonowego w Opolu z lat 1950-1954 oraz liczne akta uznania za zmarłego z lat 1946-1989 z terenu województwa opolskiego.

Akta uprzednio zgromadzone przez OKBZpNP w Opolu na podstawie ustawy z 19 grudnia 1998 r. zostały włączone w zasób archiwalny i podlegają przejęciu przez Instytut Pamięci Narodowej. Są to akta związane ze śledztwami i dochodzeniami, akta

korespondencji ogólnej, akta sądowe - cywilne - uznania za zmarłego, akta karne sądowe dot. represji stalinowskich, akta więzienne.

Dokumentacja po byłej OKBZpNP w Opolu nie została w całości zgromadzona zgodnie z zasadą pertynencji terytorialnej, np. spisy zdawczo-odbiorcze z więzienia w Raciborzu powinny należeć do zasobu IPN Oddział w Katowicach, podobnie jak korespondencja ogólna w sprawach obozów Polenlager poza obozami w Kietrzu, Otmuchowie i Korfantowie. Na marginesie powyższych rozważań autor referatu dostrzega, iż zasada pertynencji często nie jest respektowana z powodu trudności lokalowych właściwego do ich przechowywania archiwum.

Zastanawiający jest fakt, iż wytwarzane w opolskiej Komisji akta korespondencyjne były dowolnie wyłączane z oryginalnej registratury i przetwarzane w zbiory tematyczne dot. różnego rodzaju zbrodni. Zdaniem autora referatu może to świadczyć o braku znajomości zagadnień archiwistyki przez personel administracyjny tutejszej komisji, jak również o lekceważeniu niektórych przepisów kancelaryjnych i stosowaniu niewłaściwej praktyki pracy kancelaryjnej. Pomimo tych uchybień należy stwierdzić, iż akta omawianego zasobu były na ogół prowadzone zgodnie z obowiązującymi instrukcjami śledczymi.

Rekonstrukcja procesu aktotwórczego w zespole OKBZpNP w Opolu ze względu na posiadanie niewielkiej części i utrudniony dostęp do całości akt zespołu, zresztą rozproszonego w kilku miejscach (dawne Archiwum Głównej Komisji, zasób archiwalny OZ OKŚ w Opolu, zasób archiwalny opolskiego Przedstawicielstwa OBUiAD w Wrocławiu), jest bardzo trudna. Jednakże główny zarys procesu zdaniem autora referatu został przedstawiony, zaś dzieje akt OKBZpNP w Opolu jako opolskiej części zasobu Oddziałowego Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów we Wrocławiu zostały w niniejszym referacie opisane.

¹ OK Op sygn. arch. 641/1/98 Akta Kalendarium Okręgowej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Opolu,

² C. Pilichowski, Badanie i ściganie zbrodni hitlerowskich 1944-1974, Warszawa 1975; tenże, Działalność i wyniki pracy Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce 1944/1945-1980, Warszawa 1980,

³ Informator. Główna Komisja Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu - Instytut Pamięci Narodowej, red. I. Borowicz, M. Pilarska, Warszawa 1997,

⁴ Polski Słownik Archiwalny, red. W. Maciejewska, Warszawa 1974. Jego wydawcą była Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych w Warszawie. Terminologia stosowana w tym słowniku posiada istotny walor, mianowicie wyłania się ona z praktyki archiwalnej i charakteryzuje się trwałością w odniesieniu do pracy nad zasobem archiwalnym,

⁵ Tamże, s. 14-15,

⁶ Tamże, s. 90,

⁷ Tamże, s. 40,

- ⁸ — Tamże, s. 64,
- ⁹ — Tamże, s. 75,
- ¹⁰ — Tamże, s. 42-43,
- ¹¹ — Tamże, s. 23,
- ¹² — Tamże, s. 81,
- ¹³ — M. Motas, Główna Komisja Badania Zbrodni Niemieckich w Polsce i jej oddziały terenowe w 1945 r. Wybór dokumentów, Warszawa 1995, s. 7,
- ¹⁴ — Informator..., s. 5,
- ¹⁵ — M. Motas, tamże,
- ¹⁶ — C. Pilichowski, Badanie i ściganie..., Warszawa 1975, s. 4. Zob. też. Informator..., s. 6-7,
- ¹⁷ — C. Pilichowski, Badanie i ściganie..., s. 28; Informator..., s. 9,
- ¹⁸ — M. Motas, tamże, s. 59-72; Informator..., s. 10 i n.; por. Dz. U. z 1945 r. Nr 51, poz. 293 (Dekret o utworzeniu Głównej i Okręgowych Komisji Badania Zbrodni Niemieckich w Polsce),
- ¹⁹ — Dz. U. PRL z 1964 r. Nr 15 poz. 86. Zob. też Informator..., s. 11,
- ²⁰ — Dz. U. z 1984 r., Nr 21, poz. 98,
- ²¹ — M. Motas, tamże, s. 7; Informator..., s. 11-12,
- ²² — M. Motas, Przegląd przepisów karnych 1944-1956, Biuletyn Głównej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu - Instytutu Pamięci Narodowej, t. XXXIV, Warszawa 1992, s. 150,
- ²³ — Dz. U. z 1998 r., Nr 155, poz. 1016 z późn. zm,
- ²⁴ — C. Pilichowski, Badanie i ściganie..., s. 32,
- ²⁵ — C. Pilichowski (tamże, s. 58) wspomina wprowadzie o reaktywacji działalności OKBZH w Opolu, jednak zachowane tam materiały archiwalne nie potwierdzają tego faktu,
- ²⁶ — Tamże,
- ²⁷ — Tamże,
- ²⁸ — Tamże,
- ²⁹ — Tamże,
- ³⁰ — Tamże,
- ³¹ — Biuletyn Interpress, nr 14/381 z 3 lutego 1969,
- ³² — S. Łukowski, Zbrodnie hitlerowskie w Łambinowicach i Sławęcicach na Opolszczyźnie w latach 1939-1945, Katowice 1965,
- ³³ — Trybuna Opolska nr 212/1965, nr 208/1966, nr 258/70, nr 166/71, nr 262/71, nr 293/71, nr 34/72,

³⁴ — Życie Warszawy nr 214/1965,

³⁵ — Trybuna Ludu nr 244/1966 oraz nr 347/1970,

³⁶ — Za Wolność i Lud nr 20/1970,

³⁷ — Słowo Powszechne nr 21/1971,

³⁸ — Wcześniej, bezpośrednio po II wojnie światowej, w Prudniku istniała Delegatura Okręgowej Komisji Badania Zbrodni Niemieckich w Katowicach. Jej działalność zanikła w latach 50. XX wieku,

³⁹ — S. Bronicz, S. Senft, Zbrodnie hitlerowskie na Śląsku Opolskim, [w:] Stan i perspektywy badań w zakresie zbrodni hitlerowskich, t. 2, s. 43-50,

⁴⁰ — W. Lach [w:] Biuletyn GKBZH w Polsce Nr XXIII, Warszawa 1971,

⁴¹ — Poszczególne sprawy będące w zainteresowaniu Głównej Komisji i Komisji Okręgowych szczegółowo przedstawiono w Informatorze..., s. 12 i n.

**Autor jest starszym kustoszem archiwalnym
w Oddziałowym Biurze Udostępniania
i Archiwizacji Dokumentów IPN we Wrocławiu.**